

rekli bir organın veya abdestte niyeti gerekli görenlere göre niyetin unutulması halinde abdestin yeniden alınmasının, abdest alınan suyun necis olduğunun anlaşılmasından sonra bu abdestin ve onunla kılınan farz namazın iadesinin gerekmesi böyledir. Ancak burada iadeye konu olan ibadetin dinî hükmü kadar ona âriz olan eksikliğin derecesi ve safhası da önemlidir. Bir ibadetin rükün ve şartlarından birinin eksik olması halinde o ibadet fıkhen yok hükmünde olduğu ve ibadetlerde fesad ile butlân aynı anlama geldiği için mükellefin böyle bir farz veya vâcib ibadeti gerektiği şekilde ifa yükümlülüğü devam eder. İkinci ifanın iade olarak adlandırılması, sadece fiilin tekrarını ifade etmesi yönüyle yani sözlük anlamı çerçevesinde doğru olsa da bu ifanın esasen vakit içinde eda olarak, vakit çıktıktan sonra ise kazâ olarak adlandırılması gerekir ve böyle bir kullanım iade ve edanın terim anlamlarına daha uygun düşer. Bu sebeple Hanefîler mükellefin uhdesinden sâkıt olmayan bu tür ifalara iade demeyi pek uygun görmezler. Hatta Hanefî literatürünün bir kısmında iadeyi gerektiren eksiklik açıklanırken yaygın bir kayııt olan “fesad dışı olma”nın yanı sıra “ibadete başlamanın sıhhatli olmayışının dışında kalan” kaydının da zikredilmesi (İbn Nüceym, II, 85) bunu vurgulamak için olmalıdır. Bununla birlikte fakihlerin namaz hakkında rükün-şart ayırımı yapıp namazın rükünlerindeki bir eksiklik sebebiyle yapılan ikinci ifaya iade demeseler bile şartlarındaki eksiklik sonrası ikinci ifaya iade demeye biraz daha mütemayil oldukları söylenebilir. Buna karşılık esasen vâcib olmayan bir ibadete sahih şekilde başlanmış da sonradan fâsid olmuşsa Hanefî ve Mâlikîler bu başlamanın yükümlülük doğurmasından hareketle iadeyi gerekli görürler. Ancak bu ikinci ifaya namazda iade, oruçta ise kazâ denilir.

İbadetin ifasında fesad dışında kalan orta derecede bir eksikliğin bulunması, meselâ namazda bir vâcibin terki veya tahrîmen mekruhun işlenmesi halinde bu namazın vakti içinde iadesi vâcib, vakti çıktıktan sonra ise namazın şart ve rükünlerinin tam olması sebebiyle sadece menduptur. Hanefî fakihlerinin önemli bir kısmı vakit dışında yapılan yeniden ifayı da iade olarak adlandırırken mezhebin mendup iadeyle ilgili bu görüşünü korumak istemiştir. Hükmün dayandığı sebebin mevcut olmadığının anlaşılması da ifada bir eksiklik sayılır. Meselâ vaktin girmiş olduğu zannıyla ezan okunması, seferlilik hali gibi bir ruhsatın bulunduğu zan-

niyla namaz kısaltılıp aksinin sabit olması, teyemmümle namaz kılındıktan sonra vakit içinde suyun bulunması durumunda başta Hanefîler olmak üzere bir kısım fakihe göre ezanın veya namazın iade edilmesinin gerekmesi böyledir. Namazın sıhhatine engel olacak ölçüde necâset başlamış bir elbiseyle namaz kılmış olduğunu farkedenden kimsenin bu namazını yeniden kılması, namazın şartlarında bir eksikliğin bulunması açısından düşünüldüğünde en azından Hanefîler’e göre eda sayılsa bile eksiklik kasta mebni olmayan bir sebebe dayandığından iade sayılıp bu grupta mütalaa edilmesi daha uygun düşmektedir.

İadeyi doğuran üçüncü sebep mükellefin daha faziletli bir ifada bulunma, daha çok sevap kazanma, mevcut ifanın mükemmelliğindeki eksikliği giderme (ikmal) imkânı bulmuş olmasıdır. Bu durumda iade daha ziyade genel anlamıyla mendup (sünnet, müstehap) olarak görülür. Organların yıkanış sırasının (tertip) terkedilmesi halinde abdestin, yine tertibe uyulmaması halinde ezanın, münferiden namaz kılan kimsenin aynı namaz için cemaat oluşması durumunda namazın iadesi böyle bir arzudan kaynaklanır ve genelde tavsiye edilir. Hatta daha önce namazları kazâyâ kalmamış (tertip sahibi) bir kimsenin cemaatle namaz kılarken bir namazı kılmadığını hatırlaması durumunda bu namazdan sonra hem geçen namazı hem de cemaatle kıldığı namazı iade etmesinin istenmesi de böyle bir mükemmellik amacına yöneliktir. Kaç rek’at namaz kıldığını tam hatırlamayan kimseye sık sık bu tür kuşkulara düşmüyorsa namazını iade etmesi tavsiye edilirken de namazdan beklenen iç huzurunu temine yardımcı bir çözüm üretilmiş olmaktadır. Başka bir elbisesi bulunmadığı için necis elbiseyle namaz kılan kimsenin temiz elbise bulduğunda Hanefîler hariç fakihlerin çoğunluğuna göre namazını iade etmesinin gerekmesi de yine tahâret şartının eksikliğini değil mükemmelliğin eksikliğini telâfiye yönelik olmalıdır.

İbadetlerde iadenin hükmü çok defa edanın hükmüyle aynı olsa da başlanmakla vâcib hale gelen nâfile ibadetin iadesinin vâcib veya münferiden kılınan bir namazın vakti içinde cemaatle yeniden kılınmasının mendup sayılması örneklerinde olduğu gibi iade bazan edanın hükmünden farklı bir hüküm de alabilir. İadenin hükmü iadeyi doğuran eksikliğin derecesiyle de yakından ilgilidir. Meselâ vâcibin terki veya tahrîmen mekruh bir fiilin iş-

lenmesi halinde bu namazın vakti içinde iadesi vâcib, daha küçük çapta bir eksiklik bulunup da mükellefin daha fazla ecir kazanma arzusundan kaynaklanan iadeler ise müstehap görülür. Yine vakti içinde iade edilmesi vâcib olan namazın -vaktitli ibadetlerin vakti dışında tekrarlanmasına da iade denmesi durumunda- vakti çıktıktan sonra iadesi mendup hükmünü alır ve böyle bir iade Hanefîler’in anlayışına göre bir bakıma namazın bozucu nitelikte olmayan eksikliğini tamamlayıcı sehiv secdesi işlevini görür. Öte yandan namazın vâcib ve mekruhlarının sayımında fıkıh mezhepleri arasında önemli farklılıklar bulunması da iadenin hükmünün farklılığı kaçınılmaz kılacaktır. Bu sebeple olmalıdır ki edasında eksiklik bulunan farz bir namazın bu birinci ifasına farz, iadesine nâfile veya sehiv secdesi gibi ikmal denmesinin mi yoksa edaya eksik farz, iadeye kâmil farz denmesinin mi daha uygun olacağı fakihler arasında tartışmalı kalmıştır (İbn Âbidîn, II, 64-65).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 958; Wensinck, *el-Mu’cem*, “avd” md.; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, I, 95; Kâsânî, *Bedâ’î*, I, 33, 49, 78, 132, 139; Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl*, Beyrut 1988, I, 27; Karâfî, *Şerḥu Tenkihi’l-fuṣûl fi’l-uṣûl*, Kahire 1973, s. 76-77; Tûfî, *Şerḥu Muḥtaşari’r-Ravza*, Beyrut 1987, I, 447-448; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, I, 133-136; İbn Nüceym, *el-Baḥrû’r-râ’ik*, II, 85; İbn Abdüşşekûr, *Musellemü’s-şübûṭ*, I, 85; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muḥtâr* (Kahire), II, 63-66, ayrıca tür.yer.; İzmîrî, *Hâşiye ‘ale’l-Mir’ât*, İstanbul 1309, I, 250-251; “İfâde”, *Mu.F*, V, 177-181; “İfâde”, *Mu.F*, XV, 9-351.

ALİ BARDAKOĞLU

İÂNE (إعانة)

Osmanlılar’da XIX. yüzyılda
olağan üstü giderler için
halktan toplanan malî yardımları
ifade eden terim.

Osmanlılar’da girişilecek askerî seferler için halktan çeşitli adlar altında bir nevi yardım toplama usulü, oldukça eski tarihlere kadar gider. Genel olarak “avârız” adı altında, düzenli olmayıp fevkalâde hallerde ve sefer zamanında halktan aynî veya nakdî bir çeşit vergi toplanırdı. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren çok çeşitlenen bu tip vergiler, hazineye düzenli gelir getiren bir kaynak haline dönüştürülünce ordunun masrafları için yeni gelirler bulma ihtiyacı ortaya çıktı. Hazine-nin malî sıkıntı içine düştüğü ve sefer masraflarını karşılamakta zorlandığı dö-

nemlerde halktan çeşitli ihtiyaçların temini için yardım toplanması gündeme getirildi ve bir bölümü yine türlü adlar altında sonradan düzenli vergi haline gelecek olan yardımlar toplanmaya başlandı. Bu yardımların ilki, XVII. yüzyıl sonlarında "imdâd-ı seferiyye" (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 221, 223) veya "imdâdiyye" (Silâhdar, II, 262) adıyla toplanmıştır. 1683'te II. Viyana Kuşatması ile başlayan ve yıllarca süren çok cepheli savaşların olağan üstü giderleri için önceleri yardım kampanyası şeklinde başlayan imdâd-ı seferiyye zamanla vergiye dönüşürmüş, 1711 Prut Savaşı'ndan sonra ise imdâd-ı hazariyye adıyla barış zamanına da teşmil edilmiştir. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Darphâne'den Tersane Hazinesi'ne yapılan yardımlar Darphâne îânesi adıyla anılmıştır (Cezar, s. 232 vd.).

XIX. yüzyıl başlarında vuku bulan Osmanlı-Rus savaşları ile Sırbistan, Mora ve Eflak isyanları devlet giderlerini aşırı derecede arttırdı. Buna çare olarak önce eshama, sonra da başka tedbirlere başvuruldu. Bunların ilki 1810 yılından itibaren alınan "îâne-i cihâdiyye"dir. Bir savaş yardımı kampanyası olan bu uygulama ile vezirler ve taşradaki zenginler cihada yardıma çağırıldı; gümüşü olandan gümüş, akçesi olandan da akçe talep edildi. İâne-i cihâdiyye vermek mecburi değildi. Ancak önceden söz verip daha sonra vazgeçenlerden zorla alınması yoluna gidildi. Bu arada cihad yardımı yapmayı cazip hale getirmek için îâne veren bazı zenginlere Darphâne'den birer miktar esham da verilmişti. "Eshâm-ı cihâdiyye" olarak anılan bu sehimlerin böylece satışı da sağlanmış oluyordu. Cihad yardımı olarak elde edilen meblağın büyük kısmı Darphâne'de "seferiyye akçesi" adıyla anılan bir fonda toplanıyordu ve sefer masrafları için buradan sarfedilmiştir (a.g.e., s. 240-241).

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin masraflarını karşılamak için çeşitli tedbirler alınırken "rûsûm-ı cihâdiyye" adıyla bir ihtisab vergisi ihdas edilmişti (Lutfî, I, 241).

Asıl îâne-i cihâdiyye, Asâkir-i Redîf-i Mansûre'nin kurulmasının ardından alınan avârız türü bir vergidir. Ancak îâne-i cihâdiyye aynı ve nakdî olarak toplanabilen avârız vergilerinden biraz farklıydı. "Savaşa yardım amacıyla miktarı merkezden belirlenen ve her yerin malî gücüne göre değişen geçici bir yardım" şeklinde tarif edilen (Abdurrahman Vefik, I, 97) îâne-i cihâdiyyenin diğer avârız vergilerinden

den başlıca farkı, avârız hânesi esas alınarak değil halka kolaylık sağlamak üzere her kazanın gelirine ve halkının malî gücüne göre toplanmasıdır. Diğer bir farkı ise has, evkaf, muaf, gayri muaf bütün yerlerin bir tutulması, yani bazı yerler halkına hizmetlerinden dolayı bu vergiden muafiyet tanınmamasıydı. Sadece Rumeli'de evlâd-ı fâtihân grupları ile (BA, Cevdet - Askerî, nr. 47058) Anadolu'da Hacı Bektâş-ı Velî Vakfı îâne tertibinin dışına tutulmuştu.

Önce îâne-i cihâdiyyenin toplanıp dağıtılmasına dair altı maddelik bir tâlimat hazırlandı (BA, Cevdet - Askerî, nr. 15744). Toplanan paralar redif askerlerinin kılıç, palaska masrafları dışındaki fes ve elbise giderlerine harcanacaktı (BA, Cevdet - Askerî, nr. 7579, 20270). İlk aşamada, her redif taburu için Anadolu ve Rumeli'deki sancak ve kazalarla Tersâne-i Âmire'ye bağlı bazı yerlerden ve Adalar'dan yılda asgari 500'er kese (250 bin kuruş) toplanması kararlaştırıldı. Yapılan tahminlere göre toplanacak miktar 20.000 kese (10 milyon kuruş) civarında olacaktı (Kütükoğlu, s. 146). 4 Receb 1253 (4 Ekim 1837) tarihinde çıkarılan fermanla "imdâd-ı cihâdiyye" olarak da adlandırılan (BA, Cevdet - Askerî, nr. 17165) îâne-i cihâdiyyenin önce Anadolu ve Rumeli'de hangi sancak ve kazadan ne kadar yardım toplanacağı tesbit edilerek ilk ve sonbahar mevsimlerinin girdiği günlerde olmak üzere iki taksitte alınması kararlaştırıldı (BA, Cevdet - Askerî, nr. 21452). Ancak toplama günleri mevsime göre her bölgede farklı olabilecekti. İâne-i cihâdiyyenin toplanmasında genellikle sancak esas alınmakla birlikte bazı kazalar ayrıca vergilendirilebilmekteydi. Nitekim Hüdâvendigâr sancağına bağlı kazalar ayrı ayrı voyvodalara ihale edilmiş ve îâne her kaza için ayrı toplanmıştı. Aynı şekilde Sığla, Saruhan, Divriği, Çirmen sancaklarının bazı kazaları da ayrı ayrı yazılmıştı.

İâne-i cihâdiyye merkezden gönderilen emr-i şeriften sonra ilgili yerlerin valî, muhassıl, voyvoda vb. idarecileri tarafından toplanırdı (BA, Cevdet - Maliye, nr. 221). Emr-i şeriflerde bu kişilerin görevlerini yaparken harç, imza, tahsildâriyye, taahhüdiyye, güzeste vb. adlar altında halktan ek bir para almayacakları da belirtilirdi. İâne-i cihâdiyye toplamakla görevli memurun değişmesi halinde buna hitaben yeni bir emir gönderilirdi.

İâne-i cihâdiyyenin belirlenen zamanda Mansûre Hazinesi'ne bağlı olan Redif Hazinesi'ne ulaştırılması gerekmekteydi.

1836 yılında redif teşkilâtında yapılan düzenlemede (BA, Cevdet - Askerî, nr. 377) taburlar gruplandırılarak birer müşirin idaresine bırakılmış, sancak ve kazaların mütesellimlik ve voyvodalıklarının da bunlar tarafından emanet veya iltizam yoluyla güvenilir kimselere verilmesi uygun bulunmuştu. Bu mütesellim ve voyvodalar da sarraf taahhüdüne bağlanarak vergilerin İstanbul'a zamanında ulaştırılması sağlanmak istenmişti. Devlet, işi garantiye alabilmek için liyakatli ve malî gücü yüksek lonca mensubu sarrafları belirlemişti. Sayısı 100 olan bu sarraflardan birinci derecedeki elli beş kişi taahhütlü olup ikinci derecedeki olan kırk beş sarraf ise ayrıca kefalete bağlanmıştı. 14 Ekim 1835 tarihinden itibaren vezir, beylerbeyi, mütesellim, voyvoda vb. îâne toplamakla görevli kimselerin sarraflarını kendilerinin seçmesi benimsenmişti. İâne-i cihâdiyyenin Mansûre Hazinesi'ne zamanında ödenmesinden sarraflar sorumlu olduğundan bunlar îâne taksitlerini zamanında ödeyeceklerine dair borç senedi vermek zorunda idiler. Uygulama sırasında ortaya çıkan bazı haksızlıklar yapılan itirazlar ve teklifler doğrultusunda düzeltilmiş, ilk tertibinde tahammülünden fazla îâne tarhedilen yerlerin fazlalıkları ya civardaki malî gücü daha çok olan yerlere eklenmiş veya henüz îâne tertibine alınmamış yerlere kaydırılmıştır. Hatta hiç malî kudreti olmayan Vidin'in îâne mükellefiyeti tamamen kaldırılarak başka yerlere paylaştırılmıştır.

1836 düzenlemesi sırasında münâvebe usulünün konmasından sonra redif masraflarının yaklaşık iki misline çıkması üzerine îâne-i cihâdiyye tertiplerinin de artırılması kararlaştırıldı. Böylece 1836 Kasımından itibaren ilgili sancak ve kazalarda gelir durumlarına göre yüzde 12,5 ile yüzde 133,33 arasında artışlara gidildi.

1833 yılı Kasımında başlayan îâne-i cihâdiyye toplanması 1838 yılı Kasımına kadar devam etmiştir. Tanzimat Fermanı'ndan sonra devlet teşkilâtındaki düzenlemeler esnasında Redif Hazinesi lağvedilince bir sonraki taksit muhassıllıklara bırakılmıştır. Böylece Sultan Abdülmecid devrinde redif teşkilâtına yeni bir şekil verilirken diğer avârız vergileriyle birlikte îâne-i cihâdiyye toplanması da son bulmuştur (Kütükoğlu, s. 145 vd.).

1853 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Kırım Savaşı'nın olağan üstü masraflarını karşılamak için îâne-i cihâdiyye adıyla tekrar halkın yardımına müracaat edilmiştir. Özellikle Trabzon ve

buraya bağlı yerleşim birimlerinde yaşayan müslüman ve gayri müslim bütün varlıklı kimselerden toplanan 456.250 kuruşluk meblağın 250.000 kuruşu âcil savaş giderlerine harcanmış, kalanı merkeze gönderilmiştir. İânenin nasıl toplandığı hakkında açıklık yoksa da uygulamanın cemaat liderleri tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki meblağ 448 müslüman, 127 Rum, yirmi dört Ermeni, on bir Katolik olmak üzere 610 kişiden alınmıştır. İâne-i cihâdiyyeye katılanların önemli bir kısmını müslüman ve gayri müslim tüccar oluşturmaktaydı (Turgay, LXIV [1986], s. 115 vd.).

İâne-i cihâdiyye tabiri, 1873'te Sırbistan ve Karadağ savaşları sırasında yine redif askerlerinin giderlerini karşılamak üzere kurulmuş bir komisyon için de kullanılmıştır. Bu İâne-i Cihâdiyye Komisyonu gönüllü vatandaşların aynı ve nakdî yardımlarını toplama görevini üstlenmiştir (*Mir'ât-ı Hakikat*, I, 154).

Tanzimat'tan sonra cizye yerine gayri müslim Osmanlı tebaasından fiilî askerlik hizmetine karşılık İâne-i askeriyeye adıyla bir vergi alınmıştır. Miktarı 15.000 kuruş olan bu vergi daha sonra "bedel-i askerî" adıyla anılmış ve bu uygulamaya 1907'ye kadar devam etmiştir.

Tanzimat'ın ilânından sonra yapılacak reformlar için önce esham, ardından da kâime adı altında çıkarılan kâğıt paraların kaldırılması amacıyla alınan tedbirlerden biri de "İâne-i umûmiyye" adıyla halkın yardımına başvurulmasıydı. Sultan Abdülmecid döneminde 1851 yılında Meclis-i Müfrez adıyla kurulan geçici komisyon önce toplanacak yardım miktarını, toplama şeklini ve toplanacak meblağın amacına uygun olarak harcama esaslarını belirledi. Bazı dinî ve askerî görevliler dışında maaşlı maaşsız herkese teşmil edilen İâne-i umûmiyye öncelikli olarak kâğıt paraların kaldırılması, sonra da hazine açığının kapatılması için kullanılabaktı. İâne-i umûmiyyenin toplanması az da olsa bazı sosyal tepkilere yol açmıştı. Sonuçta özellikle İstanbul halkının ek yardımlarıyla beklenen meblağ toplanmış ve bunun bir kısmı kâimenin önemli bir bölümünün piyasadan çekilmesinde ve bir kısmı da bu sırada çıkan Cidde ve Şam olaylarının bastırılmasında kullanılmıştır (Akyıldız, s. 51 vd.).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın giderleri için İâne-i Harbiyye Komisyonu teşkil edildi. 8 Temmuz 1876 tarihinde Bâbîâlî'de kurulan bu komisyon, halktan gönüllü olarak malî yardımda bulunanla-

rın verdiği paraların düzenli şekilde bir elde toplanıp harcanmasını ve yazışmaların yapılmasını sağlayacaktı. Belli sayıda memur kadrosu bulunan komisyon, bazı dedikoduları önlemek amacıyla toplanan paraların aylık muhasebelerini gazetelerde yayımlamıştır.

Bir süre sonra kâğıt para çıkarılması-na rağmen savaş masrafları yine karşılanamayınca tekrar halkın yardımına başvuruldu. Bu defa İânenin kapsamına sadece yaşları on beşin üstünde olan erkekler giriyordu. Bunlar, bir defaya mahsus olmak üzere makbuz karşılığında onar veya malî gücüne göre yirmişer kuruş vermekle yükümlü tutulmuşlardı. İâne makbuzları İstanbul'da mahalle imamları, esnaf kethüdâları, patrikhâneler vb. mahallî liderler aracılığıyla halka dağıtılacak, daha sonra maliye memurları tarafından toplanacak meblağ Maliye Nezâreti'ne teslim edilecekti. Taşrada ise il valiliklerine, sancak mutasarrıflıklarına ve kazalara gönderilen makbuzlarla toplanan yardımlar mal sandıkları vasıtasıyla merkeze sevkedilecekti.

İâne-i harbiyye çağrısına dünyadaki diğer müslümanlar, özellikle Hindistan müslümanları, hatta Şiiler dahi olumlu cevap vermişlerdir. Fakir olmasına rağmen kadınlar dahil Hindistan halkı nakdî ve aynı önemli yardımlarda bulunmuş, hatta hisse senetleri satın alarak İslâm halifesini dış borç yükünden kurtarmaya çalışmışlardır (Özcan, s. 95 vd.). Aynı şekilde Tunus eyaletinden de önemli miktarda İâne alınmıştı. Miktarı fazla olmakla birlikte Macar halkı bile İâne bulunmuştur. Bu yardımlar hilâfetin gücünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Dahilde İâne-i harbiyyeye katılım Sultan Abdülmecid dönemindeki İâne-i umûmiyye kadar geniş çapta olmamıştır. Bunda halkın malî yönden fakir olmasının yanında İâne makbuzlarının dağıtımında yapılan eşitsizliklerin rolü büyüktür. Bununla birlikte yardım hususunda müslüman ve gayri müslim bazı kimseler örnek davranışlar sergilemişlerdir. Haremeyn-i şerîfeyn halkı ise kesilen kurbanların derilerinden elde edilen paralarla toplanan yardımları birleştirerek İstanbul'a göndermiştir. Kurban derilerinin

İâne-i
Musâbîn
Komisyonu
Nizamnamesi
(BA, Yıldız-
İrade-i
Husûsî,
nr. 305/17,
lef 3)

231

riyat yapma, gazetelere ilân verme, camilerden savaş şehidleri için okutulan mevlidlerden sonra cemaatten bağış toplama, dernek rozeti satma vb. şekillerde daha da genişleterek devam ettirmiştir. İâneye sadece Anadolu ve Rumeli halkı değil Romanya'dan Bosna'ya, Afganistan'a ve Hindistan'a kadar hemen bütün İslâm dünyası katılmıştır. 25.000 altın veren Sultan Reşad başta olmak üzere devrin birçok devlet büyüğü de yardıma işti-
rak etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet-Askerî, nr. 377, 6532, 7579, 15728, 15744, 17165, 20270, 21452, 22919, 25331, 34862, 41106, 47058, 53650; BA, Cevdet-Maliye, nr. 221, 14176, 20001; BA, MAD, nr. 8362, 8416, 11895, 11896, 11898; BA, Yıldız-İrâde-i Husûsî, nr. 155, 169, 189, 305/17, lef 1, 2, 3; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâiyât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 221, 223, 231, 606; Silâhdar, *Tarih*, II, 262; *Mir'ât-ı Hakikat* (Miroğlu), I, 154-155; Lutfî, *Tarih*, I, 241; V, 165 vd.; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâid*, İstanbul 1328, I, 94, 96, 97; II, 203, 205, 347; Abdülkadir Özcan, "Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 273-274; Mübahat Kütüoğlu, "Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzere Alınan Bir Vergi: İâne-i Cihâdiyye", *Birinci Askerî Tarih Semineri: Bildiriler*, Ankara 1983, s. 145-166; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemi-ne Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. 21, 154, 206, 260, 266-269; a.mlf., *Türk İktisat Tarih*, İstanbul 1986, s. 285-286; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul 1986, s. 209-225, 232, 233, 240-241, 250, 277-278; Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 157; Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s. 182; Nâzım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 1991, s. 26, 44 vd., 73, 96 vd., 223; Azmi Özcan, *Pan-İslâmizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, Ankara 1997, s. 86 vd.; Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Hıvacılığına Genel Bir Bakış", *Çağını Yakalayan Osmanlı!* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu - Mustafa Kaçar), İstanbul 1995, s. 532-534; Zekeriya Türkmen, "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunun Modernizasyonu İçin Kurulan Techizât-ı Askeriye Nezareti ve Faaliyetleri", *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 479-490; Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası. Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, İstanbul 1996, s. 51-52, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 110, 134; a.mlf., "Kaimenin Ortadan Kaldırılması İçin Halkın Yardımına Başvurulması: İâne-i Umûmiye", *TED*, sy. 15 (1997), s. 517-534; A. Uner Turgay, "İâne-i Cihâdiyye: A multi-ethnic, multi-religious contribution to Ottoman war effort", *St.I*, LXIV (1986), s. 115-124; Satinder Kumar Viji, "The Russo-Turkish War 1877-78 and Indian Public Opinion", *EB*, sy. 4 (1987), s. 36-46; Pakalin, II, 11.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

İÂRE

(bk. ÂRİYET).

İBADAN

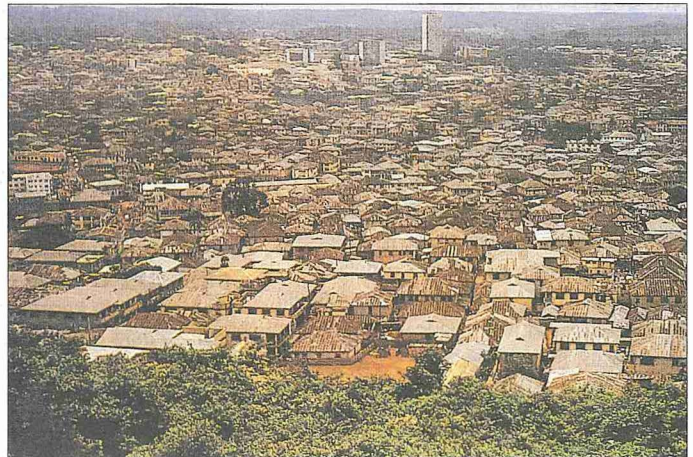
Nijerya'nın
güneybatısında bir şehir.

Oyo eyaletinin merkezi ve ülkenin Lagos'tan sonra ikinci büyük şehridir. Sahilden yaklaşık 160 km. kuzeyde yedi küçük tepe ile bunların arasındaki vadiler üzerinde kurulmuştur. Kurulduğu yerin orman ve savan bölgelerinin sınırında bulunmasından dolayı Yoruba dilinde "savvan kıyısı" anlamına gelen Eba Odan'dan bozulmuş İbadan adıyla anılır. İklimi sıcak ve rutubetli olup mart ayının ortasından eylüle kadar yağmurlu, kasımdan marta kadar da kuru geçer. Nüfusu 1.584.668'dir (1999 tah.). Bunun % 90'ını Oyo, İfe, İleşa, Ebga ve İcebular'dan meydana gelen Yoruba halkları, geri kalanını da Hevsâ ve Fülâniler gibi diğer Nijeryalılar ile az sayıdaki Avrupalı, Amerikalı ve Asyalı yabancılar oluşturur. Şehirde müslümanların oranı % 70'e yaklaşırken ikinci sırayı hristiyanlar alır; mahallî dinlere mensup olanlar son derece azdır. 1913'te yapılan bir sayıma göre İbadan'da yaşayanların ancak % 35'i müslümandı; bu oran 1953'e kadar % 60'a ulaştı. Bunlardan Kâdiyânî (Ahmediyye) olan küçük bir grubun dışındakilerin tamamı Sünnî ve Mâlikî'dir.

İbadan'a İslâmiyet kuzeyden gelen tüccarlar ve dâîler (tebliğciler) vasıtasıyla girmiştir. 1830'larda İlorin'den gelen Hevsâlı Ahmed Kifu ve Osman b. Bekir adlı iki din adamı kurdukları medreselerde hocalık yaparak İslâm'ı yaymaya çalıştılar ve ki-

sa zamanda burayı İslâmî eğitim merkezi haline getirdiler. XIX. yüzyıl boyunca idareciler İslâmiyet'in önemini görerek imam tayinlerini bizzat üstlendiler. Aynı yüzyılın ortalarından itibaren bölgede gücünü hissettiren İngiltere'nin burayı sömürge yönetimine katması üzerine halk kilisenin ve misyonerlerin yoğun faaliyetlerine karşı bir tedbir ve tepki olarak gruplar halinde İslâm'a girmeye başladı. Bugün İbadan'da din eğitimi, camilerin kuruluşu ve bakımıyla ilgilenen resmen teşkilâtlanmış pek çok İslâmî dernek ve cemaat mevcuttur. Merkez Camii'nin yönetimi ve her türlü meseleleriyle ilgilenen ulemâ konseyi, bu caminin başıamamı ile iki yardımcısını seçme yetkisine de sahiptir. Şehirde Kur'an, hadis, fıkıh ve tefsir gibi dinî ilimlerin okutulduğu orta öğretim seviyesinde çeşitli okullar faaliyet halindedir. Bu okulların başlıcaları şunlardır: Islamic High School, İsabat-ud-Deen Girls Grammar School, Ahmediyye Grammar School, el-Ma'hedü'l-Arabî en-Nicîrî, Medresetü'n-Nehdati'l-Arabiyye, Medresetü'l-Mübâreke. Bunların dışında Council of Muslim Youth Organisations, Muslim Sisters Organisation gibi dinî kuruluşlar da faaliyet göstermektedir.

Avrupalı sömürgecilerin istilâsından önce ortaya çıkan İbadan'ın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. XIX. yüzyılın başlarında, bugünkü şehrin altında kalan yedi tepeden Mapo'nun üzerinde küçük bir köy vardı. 1820 yıllarında Oyo Devleti'nde meydana gelen iç çatışmalardan kaçan bir grup Yoruba askeri buraya gelerek köyün yakınında kamp kurdu. Bu sırada Oyo Devleti iç karışıklıklar ve dış baskılar sebebiyle yıkılma sürecine girmişti; kuzeydeki Fülâniler güneye doğru ilerleyerek Yorubalar'ın ülkesine nüfuz et-

İbadan'dan
bir görünüş -
Nijerya